

Michal Gerža: Orchideje Orlických hor a podhůří. SEN, Hlinné, 125 s., ISBN 978-80-86483-70-2

Jan Doležal

Muzeum a galerie Orlických hor v Rychnově nad Kněžnou, Jiráskova 2, 516 01
Rychnov nad Kněžnou, e-mail: dolezal@moh.cz

Orchideje (čeled' vstavačovitých, latinsky *Orchideaceae*) se těší mezi botaniky, ale i amatérskými milovníky přírody, velké pozornosti. Někdy je pro běžného člověka trochu překvapení, že se orchideje vyskytují i ve volné přírodě České republiky. Nehledejme však mezi nimi velkokvěté druhy pěstované za našimi okny. Někdy se jedná o nevýrazně zbarvené, drobnokvěté druhy, ale i tak je jejich krása nevidaná.

Po necelých deseti letech usilovné práce vyšla v létě roku 2019 publikace, která se zabývá současným i historickým rozšířením vstavačovitých na území Orlických hor a v jejich podhůří.

I když by se mohlo zdát, že Orlické hory a jejich podhůří nepatří mezi území orchidejím zaslíbené, opak je pravdou. Historie botanických průzkumů sahá již do první poloviny 19. století a v jejich průběhu zde bylo zaznamenáno 35 druhů orchidejí. Bylo známo více než dvanáct set lokalit, bohužel do dnešních dnů se zachoval pouze zlomek. I tak v Orlických horách a jejich podhůří najdeme druhy, které jsou svým výskytem v Čechách naprosto ojedinělé. Jmenujme například běloprstku bělavou (*Pseudorchis albida*) a hlavinku horskou (*Traunsteinera globosa*).

Publikace je členěna obvyklým způsobem. V úvodu se dočteme, proč se na první pohled jeví zajímavé území jako neatraktivní. V kapitole Vymezení území je geograficky popsán studovaný region a zpracovaná přehledná mapa. S tou se dále setkáváme v nejrozsáhlejší kapitole, kterou je Abecední přehled druhů. Zde jsou v mapce zaznamenány historické i současné výskyty jednotlivých druhů. U mapy však postrádám zákres fyto geografických okresů a podokresů. Pravda, uvedení fyto geografického okresu zde není až tak důležité, ale například u okrotice bílé (*Cephalanthera damasonium*) by dobře demonstroval výraznou vazbu na bazický podklad fytochorionu Orlických opuk. Stejně tak postrádám zakreslení státní hranice s Polskem.

V kapitole, která se věnuje charakteristice přírodních podmínek, se dočteme důležité informace nejen o geologii, pedologii nebo klimatických podmínkách a o geografické poloze studovaného území.

Informace o historickém rozšíření orchidejí nebyly excerpovány jen z regionálních literárních zdrojů, ale také z dvou největších regionálních herbářových sbírek, tj. z Muzea východních Čech v Hradci Králové a Východočeského muzea v Pardubicích. Data o současném rozšíření jsou pak v převážné míře z autorových vlastních terénních výzkumů, nebo od dalších botaniků, kteří v zájmovém území botanizovali. Další informace ke sběru dat, členění a obsahu popisu jednotlivých taxonů jsou uvedeny v kapitole Metodika.

Nejobsáhlejší z kapitol je pak ta s názvem Abecední přehled druhů. U jednotlivých druhů jsou uvedena jejich častější latinská synonyma, ale i jméno v polském, německém a anglickém jazyce. Nechybí zde i zmínka o stupni ochrany a ohrožení dle vyhlášky č. 395/1992 Sb. Dále je v kapitole popsáno celkové rozšíření druhu, výskyt v České republice a podrobněji je pak zpracováno rozšíření ve studovaném regionu. Uvedeny jsou také informace o ekologických nárocích a stanovištích, na kterých druh roste a samozřejmě možné ohrožení stávajících lokalit a jejich případná ochrana. Zmíněn je také výběr z literárních pramenů. Vše je doplněno velmi kvalitními snímky Josefa Kučery a Jana Friedeho s pohledem na celkový habitus rostliny, detail květenství nebo lokalitu. Je zde i graficky znázorněn rozptyl nadmořských výšek, ve kterých se jednotlivé lokality nacházejí.

Již za státní hranicí, tedy na polské straně Orlických hor, byly nalezeny dva druhy kruštíků: kruštík přehlížený (*Epipactis neglecta*) a kruštík růžkatý (*Epipactis muelleri*), a prstnatec plamatý (*Dactylorhiza maculata*). Druhy jsou v publikaci uvedeny především z toho důvodu, že je určitá pravděpodobnost jejich nálezu také v zájmovém regionu.

Je velmi zarážející, jaké množství lokalit bylo nevhodným hospodařením zničeno. Na tento negativní fakt poukazují zpracované mapky u každého druhu, kde je zaznamenáno jak historické, tak současné rozšíření, a kapitola Změny v rozšíření. Rapidní úbytek lokalit je zjevný u prstnatce bezového (*Dactylorhiza sambucina*), vstavače kukačky (*Orchis morio*), kdysi jednoho z nejhojnějších zástupců celé čeledi, který je již ve studovaném území považován za vyhynulý druh, ale také u vstavače mužského znamenáného (*Orchis mascula subsp. signifera*).

V jedné z posledních kapitol jsou představeny nejvýznamnější orchidejové lokality studovaného území. Mezi ty se počítá například NPR Bukačka, kde se dosud vyskytuje běloprstka bělavá (*Pseudorchis albida*), pětiprstka žežulník (*Gymnadenia conopsea*) nebo prstnatec Fuchsův (*Dactylorhiza fuchsii*), Černíkovický rybník s historickým výskytem pětiprstky hustokvěté (*Gymnadenia densiflora*), nebo Louky v Pekle, kde dosud roste v pěkné bohaté populaci vstavač osmahlý (*Orchis ustulata*). Následuje souhrn v českém, polském, německém a anglickém jazyce, přehled použité literatury a poděkování.

Poznání přírody a krajiny se neustále zdokonaluje, a proto se velmi často stává, že vydané knižní novinky rychle zastarávají. Jinak tomu není ani v tomto případě. Což samozřejmě není žádná výtka. V srpnu roku 2019, jen pár měsíců po vydání této knihy, byla v Orlických horách nalezena velmi vzácná a nenápadná orchidej měkčilka jednodláť (*Malaxis monophyllos*). Je tedy zřejmé, že botanický výzkum nejen orchidejové flóry Orlických hor musí nadále probíhat. Může se stát, že se zde opět setkáme s druhy, které jsou v území dávno považovány za vyhynulé anebo jsou pro území dosud naprosto neznámé.